

Luov työn dokumentointi

Kuusi taiteilijadokumentointia

toim. Eeva Holkeri ja Johanna Lehto-Vahtera

Luovan työn dokumentointi

Kuusi taiteilijadokumentointia

toim. Eeva Holkeri ja Johanna Lehto-Vahtera

Aboa Vetus & Ars Nova
TAKO-verkosto, pooli 6
2014

Graafinen suunnittelu Timo Takala
ISBN 978-952-5820-15-7

Jos tulostat,
kaksi sivua
mahtuu yhdelle.

Sisällys

Johdanto	4
1. Tekijän lähellä	6
Aboa Vetus & Ars Novan taiteilijaresidenssi	
2. Keraamikko Elina Sorainen	11
Porvoon museon osahanke	
3. Lasismi-osuuskunnan dokumentointi	15
Suomen lasimuseo	
4. Esittäviin taiteisiin liittyvät aineistot suomalaisissa museoissa ja arkistoissa	17
Teatterimuseo	
5. Pimiöt päivänvaloon – pimiökulttuurin ja -muistojen dokumentointihanke	19
Suomen valokuvataiteen museo	

Johdanto

[TAKO](#) on ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelma-yhteistyöverkosto. Suomalainen museokenttä on laaja ja heterogeeninen. Yhteistyön tarkoituksena on luoda ja kehittää pitkäjänteisesti käytäntöjä heterogeenisen museokentän kokoelmatehtäviin. TAKO sai alkunsa vuonna 2009 hankkeena ammatillisten kulttuurihistoriallisten museoiden piirissä, ja vakiintui osaksi Museoviraston toimintaa vuoden 2013 alusta lähtien. TAKO:lla on kaksi päätavoitetta: museoiden välinen tallennustyönjako ja nykydokumentoinnin koordinointi.

Tallennus- ja kokoelmayhteistyö TAKO jakautuu ja jalkautuu museokentällä seitsemään temaattiseen pooliin esikuvanaan ruotsalainen Samdok. [Poolit](#) toteuttavat aihepiiriinsä soveltuvia nykydokumentointihankkeita ja niiden kokoontumisissa keskustellaan kokoelmatyön ajankohtaisista aiheista kuten kokoelmapolitiikasta. Samalla luodaan yhteistyöverkostoja ja edistetään tallennustyönjakoa. Poolityöskentelyn lisäksi TAKO järjestää vuosittaisia seminaareja.

Poolin 6 teema ja tehtävä

[Poolin 6](#) otsikko Taide, oppi ja kokemus tuo yhteen kulttuurihistoriallisia museoita, taide- ja taideteollisuusmuseoita sekä yliopistomuseoita, jotka keräävät ja tallentavat sekä

taideteoksia, designia että kulttuurihistoriallista esineistöä. Monet tämän poolin yhteistyöhön mukaan tulleet museot tallentavat myös taiteellista työskentelyä ja taideprosesseja.

Poolin 6 toinen¹ nykydokumentointihanke *Luovan työn dokumentointi* toteutettiin vuonna 2012. Hankkeeseen osallistui kuusi museota: turkulainen [Aboa Vetus & Ars Nova](#), [Jyväskylän taidemuseo](#), [Porvoon museo](#), [Suomen lasimuseo](#) Riihimäeltä ja Helsingissä toimivat [Suomen valokuvataiteen museo](#) ja [Teatterimuseo](#).² Museot dokumentoivat omissa projekteissaan taiteilijaresidenssitoimintaa, keskisuomalaista kuvataidetta, keramiikka- ja lasिताiteilijoiden työskentelyä sekä pimiökulttuuria.

Luovan työn dokumentointi -hankkeen tavoitteena oli dokumentoida taiteen tuottamista ja taiteellisia prosesseja yhtä monipuolisesti kuin mitä ne keräävät, säilyttävät, tutkivat ja välittävät tämän aihepiirin aineellista kulttuuriperintöä.

Luovan työn dokumentointi -osahankkeiden kysymyksenasettelu oli kunnianhimoinen. Porvoon museo ja Suomen lasimuseo dokumentoivat nykytaidetta ja -designia. Suomen valokuvataiteen museo käytti perinteistä museodokumentoinnin metodia ja tallensi väistyvää kulttuuri-ilmiotä – harvinaiseksi käyvää pimiökulttuuria. Jyväskylän taidemuseo projektin ensisijaisena tavoitteena oli saada Jyväskylän kaupunginkokoelmissa olevista taideteoksista mahdollisimman paljon taustatietoa tuleviin kokoelmaprosesseihin. Toinen tavoite oli kerätä tietoa kunkin taiteilijan työskentelytavoista, tekniikoista sekä tämän käyttämistä materiaaleista ja aineista mahdollista teosten tulevaa konservointia varten.

1 Poolin ensimmäinen hanke, [Tekijä – museo – yleisö](#), toteutettiin vuonna 2011.

2 Aboa Vetus & Ars Nova, Porvoon museo, Suomen lasimuseo ja Suomen valokuvataiteen museo saivat Luovan työn dokumentointi -hankkeelle avustuksen Museoviraston innovatiivisista avustuksista. Jyväskylän taidemuseo ja Teatterimuseo liittyivät hankkeeseen myöhemmin.

Historian ja nykytaiteen museo Aboa Vetus & Ars Nova dokumentoi yhtä nykytaiteen arjen vireää ilmiötä: taiteilijaresidenssitoimintaa. Teatterimuseo toteutti tallennustyönjakoa edistävän hankkeen, jossa kartoitettiin teatteritoiminnasta syntyneitä kokoelmia muissa museoissa ympäri Suomea.

Laajemmin nykydokumentointihankkeiden merkitys ei kosketa vain kokoelmatyötä ja siihen liittyvää tiedonkeruuta, vaan museot voivat hyödyntää tuloksia myös näyttelysisältöjen rakentamisessa ja jalostaa yleisötyön käyttöön.

Museoiden merkitys tiedon ja kokemusten välittäjäammatteisina kasvaa koko ajan. Kerätty ja säilytetty esine, objekti tai aineisto saa aina uusia merkityksiä yleisökohtaamisissa. Tämä on merkittävä, museoiden vaikuttavuutta kasvattava motiivi myös nykydokumentointien kannalta.

1. Tekijän lähellä

Aboa Vetus & Ars Novan taiteilijaresidenssi

Aboa Vetus & Ars Nova toteutti *Tekijän lähellä* -osahankkeen syksyllä 2012. Museota ylläpitävä Matti Koivurinnan säätiö käynnisti museotoiminnan rinnalle taiteilijaresidenssin vuonna 2011.

Kuvataiteilijoille tarkoitettuun residenssiin on jatkuva haku ja se on suunnattu sekä suomalaisille että ulkomaalaisille taiteilijoille. Residenssi sijaitsee Turun Kupittaaalla ja taiteilijan on mahdollista vuokrata samasta taloyhtiöstä asunto residenssin ajaksi, joten ohjelma soveltuu myös muille kuin paikallisille taiteilijoille. Residenssijakson pituus vaihtelee parista kuukaudesta puoleen vuoteen ja se räätälöidään taiteilijan työskentelytavan ja residenssijaksolle laatiman suunnitelman mukaiseksi.

Aboa Vetus & Ars Novan residenssissä taiteilija saa muokata oman aikansa ja tilansa sekä keskittyä luovaan työhön,

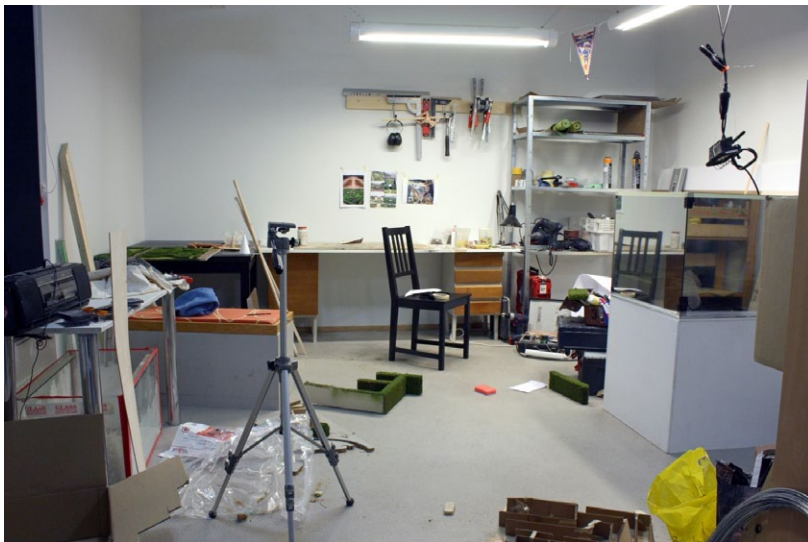
taiteelliseen kokeilemiseen ja kehittämiseen. Ohjelma antaa taiteilijalle vapaat kädet eikä taiteellista tuotosta määritellä etukäteen. Taiteilija vastaa itse materiaalikuluista, ylläpidosta ja matkakuluista.

Taiteilijaresidenssitoiminta taidemuseon osana

Tekijän lähellä keskittyi museon taiteilijaresidenssin dokumentointiin ja sen toteutti FM Elli Liippo. Residenssityöhuonetta valokuvattiin ja residenssiin osallistuneita taiteilijoita haastateltiin.

Taiteilijaresidenssissä toteutetun dokumentoinnin tavoitteena oli tallentaa uuden turkulaisen taiteilijaresidenssin alkuvaiheita ja elämää. Toisena tavoitteena oli paneutua aihepiiriin, jota ei ole Suomessa aiemmin dokumentoitu.³ *Tekijän lähellä* -osahankkeen tavoitteena

3 Vastaavanlaisen tallennustyön tuloksia ei Suomessa ole aikaisemmin julkaistu. Suomessa toimii 43 taiteilijaresidenssiä Suomen Taiteilijaseuran ateljeesäätöön residenssistauksen mukaan. Lähde: <http://www.ateljeesaatio.fi/ateljeeluettelo.html>

oli selvittää myös residenssin lanseeraamisen onnistumista. Hanke antoi suuntaviivoja arvioida museon ja taiteilijan vuorovaikutuksen ja yhteistyön luonnetta ja pohtia, mihin suuntaan sitä tulisi ja voisi kehittää.

Hanke tuotti kolme äänitettyä ja litteroitua taiteilijahaastattelua, 104 valokuvaa ja 19-sivuisen kirjallisen raportin. Kirjallisessa raportissa paneuduttiin myös yleisemmin suomalaiseseen residenssikenttään, ja pohdittiin Aboa Vetus & Ars Novan residenssiä osana museon tehtävää taidemuseona.

Tekijän lähellä -dokumentointi paneutui kolmen residenssitäiteilijan työskentelyyn, heidän odotuksiinsa ja projekteihinsa. Se avaa näkökulman taiteentekemisen luonteeseen, nykytaiteilijan työhön 2010-luvulla. Taiteilijahaastattelut sekä niiden analysointi mahdollistivat residenssitoiminnan laajemman pohdinnan taiteilijanäkökulmasta. Kaiken kaikkiaan dokumentoituva ”residenssinäkökulma” on intiimi ja menee hyvin lähelle taiteilijaa ja taiteentekemisen prosessia.

Residenssiohjelman ensimmäinen taiteilija oli [Jouna Karsi](#), joka on Turun AMK:n Taideakatemiasta vuonna 2009

valmistunut kuvanveistäjä. Karsin residenssijakso sijoittui toukokuusta marraskuuhun vuonna 2011. Turun AMK:n Taideakatemiasta, maalaustaiteen linjalta valmistunut [Toni R. Toivonen](#) osallistui residenssiohjelmaan vuoden 2012 alusta. Toivosen residenssijakso oli seitsemän kuukauden mittainen. Syyskuussa 2012 puolivuotisen residenssijakson aloitti korealainen performanssitaiteilija ja kuraattori [Mary Hyunhee Song](#).

Taiteilijahaastattelut ja valokuvadokumentointi

Tekijän lähellä -dokumentointi vastasi muun muassa kysymyksen residenssiin hakeutumisen syistä. Taiteilijahaastattelut käsittelivät taiteilijan työtä, residenssiin liittyviä odotuksia ja niiden toteutumista. Myös kysymys työhuonejakson merkityksestä taiteellisen työn kannalta oli keskeinen. Taidehistoriallinen ulottuvuus tuli myös osaksi dokumentointia, koska haastatteluista ilmeni, mitä teoksia residenssijakson aikana syntyi, ja kuinka taiteelliset tavoitteet täyttyivät.

Haastatteluissa keskityttiin kahteen teemaan. Ensimmäinen paneutui taiteilijan ammatti-identiteettiin sekä työhuone-

työskentelyn merkitykseen sen muotoutumisessa. Minkälainen luovan työn muoto taiteilijaresidenssissä työskentely oli? Mitä se taiteilijalle merkitsi? Minkälaiseen urakehityksen vaiheeseen jakso sijoittui? Toinen teema oli käytännönläheisempi ja pureutui siihen, minkälaisen työskentelypaikan residenssiohjelma taiteilijalle tarjosi ja miten työhuone soveltuu taiteen tekemiseen.

Haastattelu tarjosi taiteilijoille myös tilaisuuden pohtia, mihin suuntaan Aboa Vetus & Ars Nova -museon residenssitoimintaa tulisi heidän näkemyksensä mukaan kehittää. Etukäteen haastatellut eivät juurikaan olleet miettineet, mihin suuntaan residenssitaiteilijan ja museon vuorovaikutusta tulisi viedä. He eivät nähneet merkittävää eroa museon ja muiden residenssitoimijoiden välillä.

Tekijän lähellä -osahankkeen valokuvadokumentointi tuotti visuaalisen jäljen residenssityöskentelystä. Tarkoituksena oli tallentaa residenssityöhuone sellaisena kuin se taiteilijan käytössä oli. Valokuvaustilanne oli vuorovaikutteinen ja keskustelevala: taiteilijan kerronnan kautta huomio kiinnittyi

hänelle merkityksellisiin yksityiskohtiin. Myös taiteilijat itse olivat dokumentoineet työympäristöä; Toivonen osallistui myös hankkeen puitteissa tehtyyn dokumentointiin kuvaamalla tilaa.

Oscar Lindell, Porvoon museo

2. Keraamikko Elina Sorainen Porvoon museon osahanke

Porvoon museon kokoelmissa on huomattava määrä keraamiikkaa. Seudun keramiikanvalmistuksen historia tunnetaan hyvin, mutta siihen kuuluvia työprosesseja on tallennettu vähemmän. Porvoon museon nykydokumentointiprojektissa keskityttiin taiteilijan työprosessiin alkaen esineen suunnittelusta sen esillepanoon näyttelyssä. Projekti liittyi museon laajaan seudun muotoilua esittelevään *Porvoo Design* -näyttelyyn, joka oli esillä Vanhassa kappalaisentalossa ja Holmin talossa vuonna 2012. Elina Sorainen oli mukana Vanhan kappalaisentalon näyttelyssä.

Tunnustettu keramiikkataiteilija dokumentoinnin kohteena

Elina Sorainen on vuonna 1943 syntynyt keraamikko. Hän on opiskellut Yhdysvalloissa Bachelor of Arts -tutkinnon ja Japanissa Master of Fine arts -tutkinnon. Taiteiden tohtoriksi hän väitteli Taideteollisessa korkeakoulussa vuonna 2006. Sorainen on työskennellyt pitkään Iranissa, Japanissa ja Intiassa.

Vuodesta 1980 Elina Sorainen on työskennellyt itäisellä Uudellamaalla Pernajan Baggbölessä, johon hän perusti työhuoneen. Hän rakensi työvälisekseen myös japanilaistyyppisen noborigaman eli monikamarisen rinneuunin, jonka polttamisprosessi tuottaa luonnollisen tuhkalasitteen. Sorainen käyttää keramiikanvalmistuksessa myös sähköuunia. Hänen tuotantonsa käsittää sekä astiastoja että veistoksia. Soraisen keramiikalle on ominaista nerikomi-tekniikka eli kuvioitun saven käyttäminen. Soraisen töitä on sekä kotimaisissa että ulkomaalaisissa kokoelmissa, myös Porvoon museolla on useita Soraisen töitä hänen taiteellisen uransa eri vaiheista.

Elina Soraisen näyttelytoiminta on aktiivista. Joulukuussa 2012 hänellä oli yhteisnäyttely sisarensa tekstiilitaitelija Raili Soraisen kanssa Porvoossa Vanhassa kappalaisentalossa, sekä juhlakattaus ja keramiikalla koristeltu joulukuusi Vanhalla raatihuoneella. Esillä olleet työt oli suunniteltu ja valmistettu erityisesti näitä näyttelyitä varten. Porvoon museon hankkeessa dokumentoitiin näyttelyihin liittyvien eri työvaiheiden lisäksi myös taiteilijan työhuone, rinneuuni ja muuta keramiikan valmistukseen liittyvää työtä.

Taiteellisen työskentelyn ja näyttelyn dokumentointi

Tutkija Lillemor Jordas ja amanuenssi Juha Jämbäck vierailivat valokuvaaja Oscar Lindellin kanssa Soraisen ateljeessa kahteen otteeseen marraskuussa 2012. Dokumentoinnissa painotettiin erityisesti *nerikomi*-tekniikkaan liittyviä eri työvaiheita. Valmiit työt tulivat esille joulukuussa: Vanhan kappalaisentalon näyttelyä Sorainen rakensi 3.12.2012, ja Vanhan raatihuoneen

näyttelyyn 11.12.2012. Sekä valmistelutyö että valmiit näyttelyt dokumentoitiin.

Vanhan raatihuoneen näyttelyyn liittyi museopedagogista toimintaa, joka oli suunnattu erityisesti porvooolaisille päiväkodeille ja kouluille. Opastuksissa kerrottiin Elina Soraisen keramiikasta ja keraamikon työstä ja työmenetelmistä yleisemmin. Näyttelyssä vieraili 30 päiväkotij- ja koululaisryhmää, yhteensä 542 lasta. Kaikkiaan kattauksen ja joulukuusen näki 2 346 näyttelykävijää.

Porvoon museon kokoelmiin hankittiin Vanhan raatihuoneen näyttelyssä esillä olleista keramiikkatöistä kahden hengen kattaukseen tarvittavat astiat ja kaadin.

Dokumentoinnin tuloksena syntynyt valokuva-aineisto käytiin läpi yhdessä Elina Soraisen kanssa 13.12.2012. Valokuvaajalta hankittiin kaikkiaan 80 kuvaa. Tutkija ja amanuenssi haastattelivat Elina Soraista työprosesseista ja keraamikon urasta. Kuvat ja niihin liittyvät tiedot syötettiin Porvoon museon tietokantaan⁴.

4 Museotietojärjestelmä Musketti

Tutkija kävi läpi tietokannassa olevan aineiston täydentäen sitä yhdessä Elina Soraisen kanssa. Projektin toteutettiin Porvoon museon virkätöinä. Valokuvaus hankittiin ostopalveluna.

Päivi Kekäläinen, Lasismi

3. Lasismi-osuuskunnan dokumentointi Suomen lasimuseo

Lasismi-dokumentointi-osahankkeen mallina oli vuonna 2011 toteutettu poolin 6 TAKO-hanke [Tekijä – museo – yleisö](#), jossa tarkastelun kohteena oli [Nuutajärven lasikomppanian](#) työskentely. *Luovan työn dokumentointi* -osahankkeen yhteydessä haastateltiin [Lasismi-osuuskunnan](#) jäseniä *Lasismi – Riihimäen studiolasitaiteilijat* -näyttelyyn liittyvistä odotuksista ja taiteilijoiden työskentelyä valokuvattiin. Lasismi poikkesi sikäli oleellisesti Nuutajärven lasikomppaniasta, että kyseessä oli nuorten tekijöiden juuri perustama ryhmä.

Lasismiin kuuluu vuonna 2014 kahdeksan taiteilijaa: Kimmo Reinikka, Maria Jutila, Helmi Remes, Maarit Lähdesmäki,

Kaappo Lähdesmäki, Erno Takala, Joonas Laakso ja Toni Kokkila. Lasismi valmistaa lasitöitä muotoilijoille, taiteilijoille, yrityksille sekä yksityishenkilöille. Osuuskunnan jäsenillä on lisäksi omaa mallistoa taidelasista piensarjatuotteisiin. Lasi-hytti sekä osuuskunnan myymälä-galleria sijaitsevat Riihimäen vanhalla lasitehtaalla.

Hankkeen toteutus

Lasismi – Riihimäen studiolasिताiteilijat -näyttelyn vastaanottoa kartoitettiin haastattelemalla ja lomakekyselyllä Suomen lasimuseossa loppukesällä 2012. Käytössä oli sama kyselylomake kuin Nuutajärven Lasikompanian näyttelyn aikana toteutussa kyselyssä syksyllä 2011 sillä erotuksella, että käytössä oli myös englanninkielisiä kyselykaavakkeita. Kaikkiaan vastauksia kertyi 60 ja niissä oli yhteensä 61 teosarviota 17 teoksesta.

Arvioinnin kohteeksi valikoitui teoksia seitsemältä lasिताiteilijalta: Maria Jutila, Toni Kokkila, Joonas Laakso, Maarit

Lähdesmäki, Kaappo Lähdesmäki, Helmi Remes ja Erno Takala.

Näyttelyn ylivoimaisesti suosituimmaksi työksi nousi Maarit ja Kaappo Lähdesmäen *Veskat*. Teos oli suosituin niin haastatteluissa kuin lomakevastauksissakin. Teoksessa kävijöitä viehätti värikkyyys, iloisuus, huumori, aiheen omaperäisyys, arkisen esineen käyttö taideteoksen aiheena, toisaalta teoksen käytettävyys esimerkiksi kukkamaljakkona.

Yhteystietonsa erilliselle lomakkeelle jättäneiden haastatteltavien ja lomakekyselyyn osallistuneiden kesken arvotaan syyskuun alussa *Riihimäen Lasi Oy 1910–1990* -julkaisu.

Haastattelut tekivät Kaisa Koivisto ja Helena Lahti. Valokuvat otti Päivi Kekäläinen. Hän on myös itse lasitaiteilija ja tottunut dokumentoimaan nopeatahtista lasityöskentelyä. Haastattelut ja valokuvaukset tehtiin maaliskuussa 2012.

4. Esittäviin taiteisiin liittyvät aineistot suomalaisissa museoissa ja arkistoissa

Teatterimuseo

Teatterimuseo toteutti vuosina 2012 ja 2013 kyselyn, jossa selvitettiin esittävien taiteiden aineistoja muissa suomalaisissa museoissa ja arkistoissa. Lisäksi tiedusteltiin organisaatioiden linjauksia näiden aineistojen osalta. Teatterimuseon oma ensisijainen tallennusalue on maamme ammatillinen teatteri ja tanssi.

Hankkeen tavoitteet ja toteutus

Aineistojen ja tallennuslinjausten kartoitus toteutettiin tallennus- ja näyttely-yhteistyön sekä tietopalvelun tueksi. Kartoituksessa esittävillä taiteilla tarkoitettiin teatteria, tans-

sia, performanssitaidetta, oopperaa ja muuta musiikkiteatteria sekä sirkusta.

Kysely lähetettiin ammatillisille museoille vuoden 2012 lopulla. Pieni määrä museoita valikoitiin kyselyn piiristä pois siksi, että niiden tallennusalueet poikkesivat Teatterimuseon tallennusalueesta huomattavan selkeästi. Vuoden 2013 puolella kysely lähetettiin arkistolaitokselle, tärkeimpien teatterikaupunkien kaupunginmuseumuseoille sekä valikoiduille muille arkistoille (esim. tietyt yksityiset keskusarkistot). Arkistokenttä huomioitiin kyselyssä, koska Teatterimuseon arkisto on erikoisalueensa keskeinen arkisto maassamme. Yhteensä kysely lähetettiin 146 museolle ja 40 arkistolle. Vastauksia saatiin 37 museolta ja 31 arkistolta.

Kartoituksen tuloksia

Kysely tuotti monipuolista ja yksityiskohtaista tietoa alan aineistoista. Museoiden osalta kävi selväksi, että esittävien taiteiden esineistöjä on tallennettu ympäri maata. Aineistot ovat kuitenkin usein suhteellisen pieniä ja hajanaisia. Tavallisesti tallentaminen on perustunut paikallisuuteen, erikoismuseoiden osalta omaan erikoistumisalueeseen. Tiettyjen museoiden kanssa osa tallennusalueesta liittyy Teatterimuseon alueen kanssa.

Arkistokentällä hahmottuu suurempia linjoja. Kaupunginteattereiden vanhimpia arkistoaineistoja säilytetään lähinnä kaupunginarkistoissa. Ruotsinkielisistä aineistoista suurin osa on Svenska litteratursällskapet i Finlandin ja Åbo Akademin kirjaston hallussa. Työväenteattereiden arkistoja on laajimmin Kansan Arkistossa ja Työväen Arkistossa. Taidehallinnon ja -opetuksen asiakirjoja säilytetään lähinnä arkistolaitoksessa ja kaupunginarkistoissa.

Kysely vahvisti sitä ennakkokäsitystä, että esittävien taiteiden aineistojen tallentamisessa on vain vähän päällekkäi-

syyttä. Suunnitelmallisuuden lisäämiseksi tallennusvastuun tietyistä tarkennuksista sopiminen olisi kuitenkin hyödyllistä (esim. paikalliset aineistot, radio- ja tv-teatteri).

Useimmissa muistiorganisaatioissa todettiin esittäviä taitteita koskevien tallennuslinjausten pysyvän lähitulevaisuudessa enimmäkseen ennallaan. Arkistolaitos kuitenkin tiukentaa jatkossa yksityisarkistojen vastaanottamista.

Jatkotoimenpiteitä

Kyselyn vastauksista laaditaan [Teatterimuseon kotisivuille](#) laaditaan tiivistetty aineistolistaus sekä muistiorganisaatioiden että tutkijoiden vapaasti käytettäväksi.

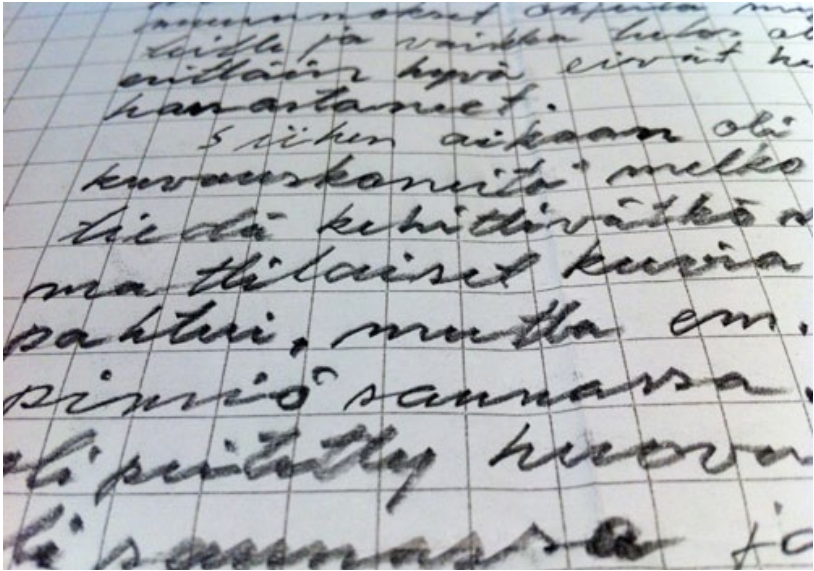
Tallennustyönjaon tueksi laaditaan yksityiskohtaisempi raportti aineistojen jakautumisen ja tallennusperiaatteiden suurista linjoista. Tässä vaiheessa tehdään tarpeen mukaan lisätiedusteluja. Raportin pohjalta Teatterimuseo ehdottaa eri tahoille neuvotteluita, joissa tallennusvastuusta sovittaisiin tarkemmin.

Projektin suunnittelivat ja toteuttivat Teatterimuseon esinekokoelmien amanuenssi Sanna Brander ja arkistonhoitaja Eeva Mustonen. Työssä avustivat hallintoamanuenssit Meri Kirjavainen ja Johanna Terhema. Projekti toteutettiin kokonaan virkatyönä.

5. Pimiöt päivänvaloon – pimiökulttuurin ja -muistojen dokumentointihanke

Suomen valokuvataiteen museo

Suomen valokuvataiteen museo toteutti *Luovan työn dokumentointi* -osahankkeena pimiödokumentoinnin, jonka tavoitteena oli katoavan tietotaidon tallettaminen, kuvan-

valmistusperinteiden dokumentointi sekä pimiöihin liittyvän muistitiedon kerääminen.

Hanke jakautui kahteen osaan: ensimmäisen osan muodostivat kohdedokumentoinnit, jotka toteutettiin videokuvalla ja valokuvalla pimiöitä ja pimiötyöskentelyä. Pimiöiden käyttäjiä haastateltiin ja haastattelut äänitettiin. Dokumentoinnin kohteiksi valittiin kolmen valokuvataiteilijan ja neljän yhteisön käyttämät pimiöt. Hankkeen toisessa vaiheessa kerättiin talteen muistitietoa valokuvaharrastajien ja ammattivalokuvaajien parissa. Monipuoliselta informanttijoukosta saatiin yhteensä 42 vastausta.

Hankkeessa huomioitiin alusta alkaen tiedon edelleenvälittämisen näkökulma. Yleisön tarpeet huomioitiin niin dokumentoinnin sisältöjä kuin toteutustapojakin suunniteltaessa. Näin huolehdittiin siitä, että tieto kuvanvalmistuksen perinteistä välittyi museon kautta elävänä myös suurelle yleisölle.

Pimiökulttuurin murros

Kulunut vuosikymmen on ollut valokuvauksessa suuren murroksen aikaa. Digitaalinen valokuvaus yleistyi nopeasti vuosituhannen alun jälkeen, ja on jo useimmilla valokuvauksen alueilla syrjäyttänyt perinteiset kuvanvalmistusprosessit. Valokuvaajien työskentelytavat ja kuvien valmistusympäristö ovat muuttuneet perusteellisesti valokuvaajien siirtyessä negatiivikamerasta digitaaliseen teknologiaan ja pimiöstä Photoshopiin. Monia pimiöitä onkin viime vuosina lakkautettu.

Suomen valokuvataiteen museon pimiöitä ja pimiökulttuuria dokumentoiva hanke tähtäsi katoavan tietotaidon tallettamiseen ja kuvanvalmistusperinteiden vaalimiseen. Valokuvien ymmärtäminen ja tämän ymmärryksen välittäminen edellyttää, että tunnemme pimiöprosessin ja mahdollisuudet, jotka valokuvaajalla on käytössään hänen valmistaessaan kuvaa. Myös digitaalinen kuvankäsittely perustuu perinteiseen pimiötekniikkaan.

Tavoitteet ja hankkeen toteutus

Dokumentointihankkeessa kerättiin ja talletettiin tietoa käsin vedostamisen käytännöistä ja perinteistä: millaisia tiloja pimiöt ovat ja kuinka ne on varustettu? Tarkoituksena oli kartoittaa, millainen rooli vedostamisella on ollut valokuvaajien työssä ja millainen on valokuvaajien suhde pimiöihin ja kuinka pimiötyö on määrittänyt valokuvaajaidentiteettiä. Kiinnostuksen kohteena oli myös se, kuinka digitalisoituminen on vaikuttanut valokuvien vedostuskulttuuriin. Tavoitteena oli tallentaa tietoa niin ammattilaisten kuin harrastajienkin pimiökokemuksista. Haastatteleamalla kerätty muistitieto antoi myös välineitä arvioida, kuinka paljon aktiivisesti toimivia pimiöitä on vielä jäljellä ja kuinka monet ovat lopettaneet toimintansa.

Valokuvatekninen murros on koskettanut niin valokuvataiteilijoita ja ammattivalokuvaajia kuin harrastajakuvaajiaakin, joten myös dokumentointihankkeessa huomioitiin erilaiset valokuvaajaryhmät.

Kohdedokumentoinneissa pyrittiin laadukkuuteen ja monipuolisuuteen. Kohteiksi valittiin yksityisistä ammattilaispimiöistä valokuvaaja Martti Jämsän aktiivisessa käytössä oleva kellaripimiö, valokuvaaja Martti Anttilan ainutlaatuinen pystytettävä ja purettava kotipimiö sekä yhteisöpimiöistä Aalto-yliopiston (entinen Taideteollinen korkeakoulu) valokuvausosaston pimiö sekä Valokuvataiteen museon oma pimiö. Lisäksi dokumentoitiin ilman haastatteluosuutta Espoon työväenopiston pimiö ja Ylioppilaskameroiden pimiö Helsingissä, jonka tilat valokuvattiin, tilasta piirrettiin pohjapiirros ja vierailusta tehtiin pieni muistio. Lisäksi haastateltiin valokuvaaja Ben Kailaa.

Dokumentointimenetelmät

Pimiökohteet dokumentoitiin valokuvaamalla ja videokuvaamalla. Tavoitteena oli toisaalta muodostaa kokonaiskuva pimiöympäristöstä, toisaalta tallentaa kukin ainutlaatuinen pimiöyksityiskohtineen. Samalla kun pimiöiden käyttäjiä valokuvattiin normaaleissa toimissaan valokuvaus toimi myös museon oman henkilökunnan toimintatapojen dokumentaationa.

Vähiten kohdehenkilön toimintaan puuttuva dokumentointitapa oli havainnointi, jossa tutkija seurasi pimiötyöskentelyä tehden muistiinpanoja ilman omaa aktiivista osallistumista. Muistitiedon keruu nähtiin soveltuvaksi metodiksi pimiödokumentointihankkeeseen, jossa tavoitteena ei ensisijaisesti ollut kerätä faktatietoa pimiöistä ja niiden käytöstä.

Hankkeen myötä museon kokoelmiin karttui 42 kirjallista muistitietovastausta, joista osiin oli liitetty myös kuvia pimiöistä tai esimerkkejä pimiössä tehdyistä vedoksista. Lisäksi työryhmä tuotti kaksi videoitua ja yhden äänitalltoidun haastattelun sekä havainnointimerkinnot, videotalltinnit ja

valokuvadokumentoinnit seitsemästä eri pimiöstä. Yksi muistikeruun osallistujista lahjoitti harrastajapimiövälineistönsä museon kokoelmiin. Kokonaisuus päätettiin ottaa vastaan, sillä sen katsottiin edustavan tyypillistä oman aikansa pimiövarustusta, mutta erityisesti siksi, että näin kokoelmiin saatiin esinekokonaisuus, jonka käyttöhistoria on poikkeuksellisen hyvin tunnettu.

Muistitietokeruun toteuttivat kokoelma-amanuenssit Anni Wallenius ja Sofia Lahti. Dokumentointiryhmä puolestaan koostui kolmesta museon työntekijästä. Museolehtori Erja Salo haastatteli pimiön käyttäjää ja huolehti haastattelun äänityksestä. Valokuvaaja Virve Laustela dokumentoi pimiötä ja sen käyttäjän työskentelyä valokuvatena, valokuvaaja Harri Tahvanainen videoiden.

Pimiöhankkeen 14-sivuinen loppuraportti on luettavissa PDF-muotoisena osoitteessa http://www.valokuvataiteenmuseumo.fi/images/stories/tutkimus-julkaisut/pimiohanke_raportti_liitteineen.pdf.

